

*Ведернікова Т. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії та практики англійської мови**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ Ч. ДІККЕНСА «ЖИТТЯ ТА ПРИГОДИ НІКОЛАСА НІКЛБІ» ЯК РОМАНУ ВИХОВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено аналізу літературної діяльності Ч. Діккенса як невід'ємної складової частини літературного процесу в Англії в XIX столітті. Актуальність роботи пов'язана з посиленням інтересу до переосмислення та нового освоєння творчості Ч. Діккенса з сучасних наукових засад на прикладі його видатного роману «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» та зумовлена відсутністю в літературознавстві системного дослідження жанрової своєрідності роману як важливого елементу розкриття концепції твору, образної системи, проблематики й поетики, а також вияву психологічного стану героїв. Беручи до уваги концептуальний світогляд Ч. Діккенса та своєрідність творчого методу письменника, в статті досліджено жанрові особливості роману «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі», виявлено конкретні засоби його художнього втілення в тексті, проаналізовано джерела жанроутворення роману. У статті розглянуто жанрову своєрідність роману Ч. Діккенса «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» та доведено, що цей твір за своєю жанровою приналежністю належить до роману виховання, який містить конкретні елементи та типові риси соціального, сатиричного та сімейного роману. Однак відрізняється від класичного роману виховання тим, що в ньому немає послідовної циклічності в життєписі головного героя, натомість інші характерні ознаки жанру у творі збережено. Письменник часто звертався до жанру роману виховання, оскільки вважав правильне виховання людини кращим шляхом до гуманної організації суспільства. Ч. Діккенс створював свої романи з певною морально-етичною і виховною метою. Твір «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» мав привернути увагу англійського суспільства до проблем у галузі освіти, системі виховання. У роботі також зазначено, що твір «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» побачив світ саме як роман-фейлетон, що вплинуло на його жанрову поетику: наявність злободенних для того часу проблем та фактів, особлива побудова наративу, елементи мелодрами.

Ключові слова: жанр, жанрові особливості, роман виховання, соціальний роман, сімейний роман, сатиричний роман, творчий метод.

Постановка проблеми. Сплеск інтересу до творчості Чарльза Діккенса (1812–1870), його неординарної особистості нині приймає світові масштаби. Учені і дослідники, літературознавці та біографи Англії, США, Японії, Росії та України, повертаючись до творчої і ідейної спадщини письменника, прагнуть винайти в ньому щось нове, актуалізувати зміст, а також маловідомі іпостасі його непересічної особистості. Зберігаючи живу послідовність поглядів, світоглядних традицій, форм філософського осягнення світу, можна переглянути смислово наповненість творів письменника. Завдяки відро-

дженню ідей, персонажів та особистостей минулого в сучасній інтерпретації відбувається переосмислення естетичних і художніх доміант.

Реалізм Ч. Діккенса – навіть порівняно з реалізмом його сучасників в Англії – надзвичайно своєрідний. Епічно широка, об'єктивна картина навколишнього світу, яка виникає в романах Ч. Діккенса, настільки сильно прикрашена авторським ставленням, так багато в ній суб'єктивного початку, що в очах деяких його сучасників Ч. Діккенс представлявся скоріше продовжувачем романтиків, ніж істинним реалістом. Як художник-реаліст Ч. Діккенс виділяється майстерністю тонкого психологічного аналізу і широтою охоплення типових соціальних явищ. Його життєрадісний гумор і нещадна сатира в сполученні з любов'ю до людини, яка, як стверджував сам письменник, була «цілим океаном», допомогли йому створити вражаючу галерею живих і безсмертних літературних образів.

Метою статті є дослідження жанрових особливостей роману Ч. Діккенса «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» та виявлення засобів їх художнього втілення у творі в контексті літературної спадщини Ч. Діккенса.

Виклад основного матеріалу. Роман «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» є третім романом Ч. Діккенса і належить до першого етапу його творчості, для якого характерні дидактизм і моралізаторство, гуманізм, переважно м'який, доброзичливий гумор, щасливий фінал твору, віра в змогу словом вплинути на хід історії, перевиховати суспільство. Однією з головних у романі можна вважати тему формування особистості, яка є провідною у творчому доробку Ч. Діккенса. Важке дитинство письменника, а також прагнення покращити умови життя, праці, освіти, виховання дітей зумовили звернення митця до теми дитинства. Образи дітей – жертв несправедливого життя, небезпечних життєвих поворотів, беззахисних, але водночас дуже сильних духом – з'являються на сторінках творів Ч. Діккенса упродовж всієї його творчої діяльності. Письменник розповідає історії життя своїх героїв із моменту народження чи раннього дитинства і до моменту становлення дорослої людини. Персонажі виховуються життям, проходять через численні випробування, але незмінно долають усі труднощі, зберігши людську гідність і те світле, що в них є.

Вивчення роману виховання почалося після того, як у 1774 році німецький критик і теоретик літератури Ф. Бланкенбург у праці «Дослідження роману» («Versuch über den Roman») зафіксував появу нової жанрової форми та запропонував термін для її позначення – «Bildungsroman». У перекладі з німецької мови слово «Bildung» означає «портрет», «картина», «формування» та «розвиток», причому глибинне значення всіх цих понять тією чи іншою мірою пов'язане з розвитком

та творенням. Ф. Бланкенбург визначив Bildungsroman як тип роману з домінуванням виховання і формування характеру героя. З того часу структура і специфіка Bildungsroman, його художня природа, генезис та еволюція стали основними теоретичними аспектами багатьох літературознавчих робіт.

У XIX столітті характеристика роману виховання зустрічається в роботах К. Моргенштерна і В. Дільтея. У зарубіжному літературознавстві XX століття до проблеми роману виховання зверталися Р. Паскаль, Л. Кен, Н. Фрідман, Дж. Баклі, М. Хірш, Ю. Якобс, У. Томет, Б. Квеллс та інші. У радянському літературознавстві та на пострадянському просторі розробкою теорії роману виховання займалися А. Діалектова, І. Влодавська, В. Пашигорев, С. Гайжюнас, Л. Чернець. Романами виховання національних літератур різних епох присвячені дисертації Р. Дарвіної, О. Наумової, Н. Осипової, Т. Маслової, Е. Демченкової [6]. Серед українських дослідників літератури до проблеми жанру роману виховання зверталися С. Бородица, В. Зарва, О. Круликова, О. Чик та інші.

Із працями В. Дільтея пов'язана активізація поглибленого дослідження роману виховання. Саме він увів у науковий обіг термін «Bildungsroman» і першим осмислив роман виховання як історичний жанр. Німецький філософ писав: «Bildungsroman» – це історія юнака, котрий входить у життя, перебуваючи в благословенному стані духовного нецтва, пізнає силу кохання і дружби, шукає близьких за духом людей, бореться зі складнощами реального світу і, врешті-решт, набуває різноманітного досвіду, дорослішає, знаходить себе і свою місію у цьому світі» [9]. Отже, за В. Дільтеєм процес виховання героя інтерпретується як етапи духовного перетворення людини, що проходить шлях від недобровільного вигнання з так званого райського «прастану» через ворожий світ спокусу до очищення і відродження.

Концептуальними в розробці проблеми жанру роману виховання, його специфіки, типології, класифікації є праці М. Бахтіна. У книзі «Питання літератури й естетики» літературознавець зіставляє «роман випробування» і «роман виховання», підкреслюючи, що перший «виходить із готової людини й влаштовує їй випробування з точки зору також вже готового ідеалу» [1, с. 204], тоді як роман виховання «протиставляє йому становлення людини. Життя з його подіями слугує вже не пробним каменем й засобом випробування готового героя. Тепер життя з його подіями, освічене ідеєю становлення, розкривається як досвід героя, школа, середина, що вперше формують характер героя і його світогляд» [1, с. 204]. Таким чином, на думку М. Бахтіна, роман виховання – це художня структура, основним організуючим центром якої є ідея становлення.

В іншій своїй праці «Роман виховання і його значення в історії реалізму» М. Бахтін сформулював основну відмінність цієї романної форми від інших – категорія мінливого героя. Саме «за принципом побудови образу головного героя» [2, с. 199] дослідник класифікував романні форми: роман мандрів, роман випробування, роман біографічний (автобіографічний) і роман виховання (становлення). Літературознавець показав, що роман виховання – роман синтетичний, підготовлений еволюцією роману мандрів, роману випробування, біографічного роману. Він дає образ людини, що еволюціонує, у ньому вперше з'являється «справжній хронотоп». Динамічний тип героя, що розвивається, формування його особистості, хронотоп – це, на думку М. Бахтіна, найважливіші відкриття роману

виховання, що мали велике значення для всього подальшого розвитку жанру роману.

Деякі дослідники розмежовують поняття «Bildungsroman» (роман виховання), «Erziehungsroman» (виховний роман) і «Entwicklungsroman» (роман розвитку), інші вважають різницю між ними несуттєвою. В англійській літературі відомі такі визначення, як coming of age novel, education novel, novel of development, novel of formation. Це пояснюється своєрідністю самого жанру й науковим підходом літературознавців. Першим романом виховання прийнято вважати «Вільгельма Мейстера» (1795–1796) Й.-В. Гете. «Люборацькі» А. Свидницького – один із перших романів виховання в українському письменстві. Жанрова специфіка цього твору свідчить про модифікацію роману виховання, про наявність у структурі твору рис «антироману виховання» [8, с. 15]. У творі гостро ставиться проблема виховання молоді у світі соціальної несправедливості, яка спотворює, калічить, руйнує особистість. В образах Антося і Масі Люборацьких показується, як згубне духовне і шляхетське виховання під впливом антинародної, антипедагогічної діяльності «учителів-мучителів», богословської і шляхетської моралі виховує риси озлобленості, погорди до народу, вороже ставлення до батьків.

Основними жанровими ознаками роману виховання є:

- автобіографічність – більшість романів виховання, особливо вікторіанської епохи, є автобіографічними;
- історія походження. Персонаж-дитина – найчастіше сирота, позбавлений не лише батьків, але й рідної оселі. Відсутність або втрата батьків символізує втрату його віри в цінності понять «сім'я», «рідне вогнище» і веде до пошуку альтернативного піклувальника, опікуна або ж способу життя;
- навчання (наукове й морально-етичне). Виховання та формування особистості через мистецтво, працю, середовище, вплив ідеологій тощо. Герой розвивається на тлі «учнівства» в житті. Отримання знань, необхідних для процесу розвитку, і є основним стрижнем роману;
- душевний конфлікт. Це основний конфлікт, що відбувається всередині самого героя. Поряд із зовнішніми подіями в житті героя існують більш важливі внутрішні чинники біографії, представлені духовними змінами й акцентуванням на виховному комплексі. Вичерпавши внутрішній конфлікт, герой досягає гармонії й стає на шлях стабільного й органічного існування;
- випробування і мандрування. Внутрішній розвиток героя розкривається в зіткненнях із зовнішнім світом руйнівного зла, випробуваннях, в яких він намагається опанувати себе, самовдосконалитись, рухаючись від індивідуалізму до суспільства і людей. Духовному зростанню сприяють пошуки правди, справедливості, ідеалу. Випробування, які припадають на долю персонажа, формують його характер, вироблюють свій спосіб пристосування до сучасних обставин. Мандрування з дому – це швидше втеча від провінційного чи буденного життя;
- фінансова незалежність. Фінансове становлення персонажа досягається через отримання освіти, поступове відточення навичок і досвіду роботи;
- кохання. Більшість персонажів випробовуються не лише оточенням, грошима, але й коханням, причому чисте кохання протиставляється порочному;
- функція другорядних персонажів як «вихователів» щодо головного героя. Значна роль належить обов'язковим персонажам – учителям, наставникам («Nebengestalten»), що скеровують

виховний процес шляхом пізнання і попереджають можливі помилки своїх вихованців [7, с. 40];

- біографічний час, який, на відміну від казкового та авантюрного, цілком адекватний реальному, але не завжди зіставлений з історичними віхами, вододілом у ньому служать покоління. Він превалює над історичним часом. І. Влодавська стверджує, що «хронотоп роману виховання типологічно стійкий, підпорядковуючись головній організуючій ідеї учнівства в житті, реалізація якого можлива тільки в часовій та просторовій протяжності» [3, с. 4]. Звідси виходить, що етапи розвитку героя обумовлюють циклічність розповіді. Усталена фабульна схема складається з таких компонентів: дитинство, отроцтво, розлучення з батьківським домом (тема «юнака на роздоріжжі», як у «Вільгельмі Мейстері» Й. Гете), роки навчання і подорожей та самовизначення героя за наявності позитивної програми, де обов'язковим для руху вперед є метод спроб і помилок;

- у сюжетно-композиційній структурі роману виховання використовується метод інтроспективного зображення подій, допускається ретроспекція, принцип моноцентричної композиції тощо;

- дидактизм фіналу.

Звернення Ч. Діккенса до жанру роману виховання можна вважати закономірним. Педагогічна тема є предметом більшості творів англійського романіста, серед яких «Пригоди Олівера Твіста», «Життя Девіда Копперфілда, розказане ним самим», «Великі сподівання», «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі», «Крамниця старожитностей», «Життя та пригоди Мартіна Чезлвіта», «Торговий дім Домбі та син», «Крихітка Дорріт», «Холодний дім», «Важкі часи».

У світосприйманні Ч. Діккенса питання виховання завжди грало величезну роль: боротися з тим або іншим соціальним злом означало для нього переконувати, тобто кінець кінцем виховувати. Правильне виховання людини він вважав кращим шляхом до встановлення взаєморозуміння між людьми, гуманної організації людського суспільства. Письменник створював свої романи з певною морально-етичною й виховною метою. Кожен твір призначений для реалізації чітко встановленої програми. Наприклад, у романі «Пригоди Олівера Твіста» автор викриває злочинність та порочність суспільства, які згубно впливають на виховання дітей. Натомість у романі «Великі сподівання» описує прагнення людини вийти в люди, але якщо в цьому мало власної заслуги, то користь від того буде невеликою.

Роман «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» був покликаний привернути увагу англійського суспільства до проблем у галузі освіти, системи виховання, твір можна вважати закликком автора до реформ у цій сфері. Ч. Діккенс бачив, наскільки жакливо нехтували в Англії вихованням, і як недбало ставилася до цієї проблеми держава. Це викликало в нього тривогу і бажання допомогти своїм словом змінити сучасний стан освіти. Особливу увагу романіста привернуло повсюдне відкриття приватних шкіл, на чолі яких стояли люди, котрі не мали на те ніяких підстав. Жакливе становище учнів та викладачів, убогство, обмеженість, знущання та побиття, ненажерливість – ключова тема роману, а також виховання Ніколаса шляхом випробувань і пригод.

Сам Ч. Діккенс писав, що матеріал для роману був зібраний під час короткої поїздки в Йоркшир. Письменник відвідав ряд приватних шкіл, де, як він вважав, становище було особливо сумним, і розповів про побачене в розділах, присвячених «педагогічній діяльності» подружжя Сквірс. Написи на надгробках учнів послугували поштовхом для створення образу Смайка.

У центрі роману – історія становлення молодого хлопця, образ котрого створено в характерній для Ч. Діккенса манері: можна сказати, що Ніколас – частково ідеалізований персонаж, проте водночас він не позбавлений типових для його віку й походження (дворянин за походженням, різночинець за фактичним положенням у суспільстві) недоліків та слабкостей (недосвідченість, наявність юнацьких ілюзій, егоїзм).

У дитинстві головну роль у вихованні Ніколаса Ніклбі відігравали його батьки. Батько хлопця, Ніколас-старший, був безвольною особистістю. Під впливом обмеженої дружини він вдався до фінансових спекуляцій і зазнав краху, прирікаючи родину на жебрацьке існування. Лихвар Ральф Ніклбі був правий, коли засуджував свого брата, який залишив вдову і двох дітей без коштів. Проте Ніколас, окрім початкової домашньої освіти, засвоїв від батьків головні якості – чесність, доброту й відсутність жадібності, потягу до грошей. Хлопець був наділений розумом, хорошими здібностями й активним вольовим характером. У цьому спостерігається особистий досвід Ч. Діккенса, що виховувався такими ж непрактичними, недалекоглядними батьками, але взяв від них тільки кращі риси.

Також велике значення для виховання малого Ніколаса мала сільська природа, ігри з однолітками, що заклали основи його характеру, підготували до майбутніх протистоянь зі складними життєвими обставинами. Цей перший етап у вихованні головного героя висвітлений у романі дуже схематично.

Далі Ніколасу довелося зіткнутися з випробуваннями, завдяки яким він здобув життєвий досвід і, зрештою, відбулися його дорослішання і становлення. Одним із таких випробувань стало перебування героя в школі Дотбойс-Холл. Жорстокий і безчесний містер Сквірс голосно йменував свій «навчальний заклад» академією і запевняв, що віддані йому на виховання хлопці отримають «все корисне, що тільки може дати Йоркшир», будуть знаходитися під «материнською» опікою місис Сквірс, отримають «широку» освіту і засвоять «необхідні моральні правила» [4, с. 74]. Однак все те, з чим зіткнувся Ніколас Ніклбі, який отримав місце в школі Сквірса, було повною протилежністю лицемірним словам про зручності життя і досконалі методи навчання в Дотбойс-Холлі. При цьому Ч. Діккенс підкреслив у передмові до роману, що «містер Сквірс і його школа являють собою лише слабе відображення існуючого порядку, навмисно пом'якшеного в книзі і затушованого, щоб він не здався неправдоподібним» [4, с. 27]. А між тим зловісні фігури містера Сквірса і його дружини жакливі. Саме таких «вчителів» мав на увазі Ч. Діккенс, коли в передмові писав про людей, яким притаманні скупість, байдужість, про людей неосвічених, корисливих, жорстоких, «яким навряд чи хоча б одна розсудлива людина доручила б нагляд за конем чи собакою» [4, с. 32]. Здається, не було межі цинічним знущанням Сквірсів над учнями. Остаточо вивело із себе Ніклбі жорстоке побиття Сквірсом бідолошного Смайка. Юний учитель спочатку намагався захистити хлопця словом, але промова не зупинила педагога-садиста, тому Ніклбі кинувся на кривдника з кулаками. Сцена справляє не лише драматичне, а й комічне враження, оскільки позаду Ніколаса атакувала міс Сквірс, шпурляючи в нього чорнильніці.

Після побиття Сквірса герой втік із Дотбойс-Холла, оскільки йому загрожувало судове переслідування, проте цей вчинок мав дуже велике значення в житті Ніколаса. По-перше, він загострив у ньому почуття самоповаги і допоміг виховати самого себе, зробити з героя те, що англійці почали називати a self-made man (людина, яка

зробила себе сама). З іншого боку, з'ясувалося, що своїм вчинком Ніколас «виховав» ще двох людей. Одним є Смайк, який відтепер став відданим помічником й учнем Ніклбі (пізніше стане відомо, що герої пов'язані також родинними стосунками). Інший – мельник Джон Брауді – з того часу вірний друг головного героя.

Педагогічна діяльність Ніколаса тривала недовго. У Лондоні він був учителем французької мови для доньок родини Кенвігзів. Далі на героя чекали чергові випробування, завдяки яким відбулося його дорослішання й становлення.

Ніклбі пройшов чотири основні життєві етапи, які можна назвати своєрідними «університетами»: зіткнення з членом парламенту (перевірка рівня політичного мислення героя), робота в театрі (випробування естетичних здібностей), захист честі сестри (пов'язаний із соціальним конфліктом) та кохання (служба у братів Чірібл, конфлікт з дядьком, розкриття таємниці народження Смайка). Це етапи перетворення Ніколаса з наївного юнака на зрілу людину, громадянина, корисного члена суспільства.

Необхідно зазначити, що, описуючи роботу Ніколаса Ніклбі в театрі, автор використав чимало автобіографічних моментів. Відомо, що в Ч. Діккенса були неабиякі акторські здібності, якими пишався його батько, примушуючи сина розігрувати домашні спектаклі перед гостями. Будучи дитиною, майбутній письменник часто відвідував Королівський театр. Молодий Ч. Діккенс був захоплений театром, мріяв про кар'єру актора, але важке становище сім'ї вимагало постійного заробітку, хоча в аматорських спектаклях він продовжував брати участь все життя. Окрім того, публічні читання Ч. Діккенса становили частину його творчої лабораторії художника. Вони слугували письменнику засобом спілкування з майбутнім читачем, були перевіркою життєвості його ідей, створених ним образів.

Образ Ніколаса Ніклбі є центральним. Навколо нього відбувається групування численних персонажів, образи яких «працюють» на розкриття особистості героя. Життєвий шлях, становлення головного героя є сюжетною основою твору, що об'єднують усі його сюжетні лінії й мотиви. Зрештою, Ніколас виявляється типовим героєм роману виховання, що проходить свої життєві «університети», виховується життям, загартовується в суворих випробуваннях і сам виступає в ролі вихователя. Доля Ніколаса продубльована образом його сестри Кейт. Вона теж наділена від природи сильним характером, теж змушена боротися за виживання в жорсткому світі. Вона пройшла власні «університети» в дамській майстерні мадам Манталіні, працюючи в аристократки Уїтгерлі.

На додаток до історій брата і сестри автор розповів також про долю їхньої матері, місіс Ніклбі. Це комічний персонаж, прототипом для якого стала мати Ч. Діккенса. Але функція цього образу в романі не обмежується лише розважанням читача. Можна сказати, що за допомогою образу місіс Ніклбі письменник створив пародію на власний роман виховання, адже мати Ніколаса і Кейт – пихата, невеликого розуму жінка, яка по-своєму любить своїх дітей і намагається виховувати їх, хоча може через свою дурість занести дочку, коли радить їй «не впускати» сера Хоука, адже він аристократ.

Тема виховання й освіти, головна у творчій образі Ніколаса Ніклбі, багаторазово дублюється, а іноді й пародійно осмислюється у фігурах «вихователів» і «вихованців». Стиль роману не позбавлений також риторики, що звучить то в прямих зверненнях автора до читачів, то в окремих репліках персонажів. Іноді ці дві форми висловлювання об'єднуються. Так, брати Чірібл, абсолютно позитивні персонажі, змальовані авто-

ром із м'яким гумором, часом виступають і як рупори авторських ідей у сфері виховання. Також автор може безпосередньо з'являтися перед читачами, що особливо помітно в паратексті, авторських передмовах, де говорить Ч. Діккенс-публіцист і художник, що розкриває прийоми своєї творчої праці. Письменник естетично «виховує» читача, даючи йому пояснення або іронічні натяки на хід оповіді в заголовках до глав. Рідше автор втручається в хід розповіді в основному тексті роману.

Роман має щасливий кінець, за що авторів докоряли за життя, а особливо після смерті. Але щасливий фінал – одна з рис філософії Ч. Діккенса. Він вважав, що література має велике виховне значення, впливає на свідомість, а щасливий фінал стверджує оптимізм, радість життя, гармонію, дає надію на те, що людина ніколи не буде самотньою. Отже, в романі було відображено християнські погляди письменника: він вірив у переможну силу добра. Добро і зло – два композиційні центри у творі. Добро постало піднесено ідеальним, тоді як зло – хижі, маніакальні і не має раціонального пояснення. Добро обов'язково мусить перемогти – ось надія, яка живить уяву автора.

Від класичних Bildungsroman роман «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» відрізняється прийомом оповіді, оскільки в ньому немає послідовної циклічності (дитинство, отрочество, юність, зрілість) у життєписі головного героя. Автор використовує прийом ретроспекції, щоб показати дитячі роки Ніколаса. Стосовно ж інших жанрових ознак, характерних для вікторіанського класичного роману виховання, то в аналізованому романі вони повністю збережені: автобіографічність; наявність головного героя, який втратив батька, рідну оселю й змушений сам, долаючи численні випробування, душевні конфлікти, мандруючи, проходячи «навчання» у житті, торувати собі шлях у житті, досягати фінансової незалежності й боротися за кохання; другорядні персонажі частіше виступають у ролі «вихователів» або «вихованців» головного героя й потрібні для його більш повного розкриття; дидактизм фіналу.

Якщо врахувати, наскільки роман «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» сколихнув громадськість і негативну реакцію на твір Йоркширських учбових закладів, а також подальше здійснення реформи освіти, то не залишається сумнівів у виховній силі слова Ч. Діккенса.

Окрім того, «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» є романом-фейлетоном, на що вказують спосіб публікації (видавався 19 окремими частинами з березня 1838 по вересень 1839 року), а також характерні для цього жанрового різновиду риси: вигадані історії героїв розвиваються на тлі реальної топографії й соціально-побутового життя вікторіанської Англії; у романі порушуються важливі для того часу, злободенні проблеми та згадуються факти; особлива побудова наративу, мелодрама-тизм, мотив таємниці.

Твір «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» збагачений також рисами сімейного та соціального роману. Сім'я, сімейні цінності є дуже важливими категоріями в аналізованому творі. Головний герой, втративши родинне «гніздо», долає численні випробування і зрештою знову віднаходить сімейне щастя. Ставлення до сімейних цінностей є одним із принципів поділу персонажів на позитивних і негативних у творі. Історія головного героя розгортається на тлі розмаїтого англійського суспільства XIX століття. Автор приділяє чимало уваги соціальній структурі тогочасної Англії, стосункам між представниками різних класів, проблемі взаємовідносин особистості та суспільства, а також нормам поведінки і моралі того часу.

Література:

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Москва : Художественная литература, 1975. 504 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1986. 444 с.
3. Влодавская И.А. Поэтика английского романа воспитания начала XX в.: типология жанра. Киев : Вища школа, 1983. 181 с.
4. Диккенс Ч. Жизнь и приключения Николаса Никльби / пер. с англ. А.В. Кривцовой. *Собр. соч.*: в 30 т. Москва : 1958. Т. 6. 320 с.
5. Ивашева В.В. «Век нынешний и век минувший»: Английский реалистический роман XIX века в его современном звучании. Москва : Худ. лит., 1990. 477 с.
6. Камардина Ю.С. Викторианская эпоха в романе Ч. Диккенса «Жизнь и приключения Николаса Никльби». *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии* : сборник ст. по матер. VIII междунар. науч.-практ. конф. Часть II. Новосибирск : СибАК, 2012.
7. Притолок С. Жанрові особливості роману виховання. Тернопіль : Видавель Стародубець, 2004. 48 с.
8. Чик О.І. Роман виховання в українській та німецькомовній прозі другої половини XIX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 «Порівняльне літературознавство». Тернопіль, 2012. 20 с.
9. Reflection and Action: Essays on the Bildungsroman / Ed. By J. Hardin. Colombia: University of South Carolina Press, 1991. 214 p.

Viediernikova T. Genre's peculiarities of the educative novel "The Life and Adventures of Nickolas Nickleby" by Ch. Dickens

Summary. The article is dedicated to the integrative analysis of Ch. Dickens' literary activity as an integral constituent part of the literary process in England in XIX century. The

topicality is caused by the attempts to systematize existing knowledge of Ch. Dickens' creative heritage in contemporary literary studies. His famous novel "The Life and Adventures of Nickolas Nickleby" has always attracted a great number of scientists by its complex genre's organization, which has not been completely researched up to nowadays. It proves an attempt for grounded, complex and objective evaluation of Ch. Dickens' importance and his place in the history of English realistic literature. Taking under consideration Ch. Dickens' conceptual outlook and significance of his creative method, the article investigates genre's peculiarities of the novel "The Life and Adventures of Nickolas Nickleby" and specific means of its artistic description. Peculiar means and specific sources of genre's creation in the novel "The Life and Adventures of Nickolas Nickleby" by Ch. Dickens are revealed, the genre's role in completing the novel as a single structural unit is determined. It is defined as an educative novel, comprising specific elements and typical features of social, satire and family novel. But the novel differs from the classic educative novels because it lacks consistent cyclicity (childhood, adolescence, maturity) in the biography of the protagonist, however other characteristic features of the genre's formation are saved. Dickens created his novels with a certain moral, ethical and educational purpose. The writer underlined the genre of the educative novel, because he considered the proper education to be the best way to a humane organization of society. The novel "The Life and Adventures of Nicholas Nickleby" was aimed to draw special attention of the English society to the problems in the field of education, in the system of education.

Key words: genre, genre's peculiarities, educative novel, social novel, family novel, satire novel, creative method.